

KÖNYVISMERTETÉS.

Észrevételek Dr. Cserny Béla főgymn. tanár: „Gyulafehérvár környékének faunája“ című két dolgozatára.

Dr. Bálint Sándor tanársegédttől.

Dr. Cserny Béla gyulafehérvári főgymn. tanár egymásután két, nagy buzgalommal összeállított enumeratiót tett közzé, melyek Gyulafehérvár környéke eddigelé ismeretes faunájának lehetőleg teljes képét igyekeznek nyújtani. ¹⁾

Hazarészünk faunájának megismerése érdekében minden ilyenmü dolgozatot örömmel kell üdvözölnünk, mert bizony főleg az alsóbbrendü állatokra vonatkozó ismereteink nagyon hézagosak. E tekintetben pedig kétségtelenül a középiskolai tanárok tehetnek a legtöbbet, mert állandóan laknak az ország különböző részein s nemcsak megfigyelhetik a környékükön mutatkozó állatokat, hanem legkönnyebben eszközölhetik összegyűjtésüket is tanítványaik segítségével. — Ez által a tudománynak is használnak, de meg a tanítás inteniójának is jobban megfelelnek, ha gyakran tesznek kirándulást tanítványaikkal.

Örömmel fogadjuk tehát az egyes vidékek faunájáról megjelenő enumeratiókat, melyek, mint Dr. Cserny úr is kiemeli, igen jó alapúl szolgálhatnak egy később megirandó nagy faunistikus műhöz. De az olyan enumeratiók, a melyet Dr. Cserny úr tett közzé az „Alsófehérmegyei történelmi, régészeti és természettudományi egylet“ első évkönyvében, nemhogy elősegítené azok munkáját, kik ebben az irányban dolgoznak, hanem határozottan hátrányukra van. Mert egy vidék faunáját nem úgy kell megírni, hogy az ember néhány könyvből, lehetőségszámítással összeírja az adatokat, lehetőleg kevés kritikát gyakorolva, a mint ezt Dr. Cserny úr tette, jóllehet teljes jóhiszeműséggel. — Vala-

¹⁾ Az alsófehérmegyei történelmi-, régészeti- és természettudományi társulat első és második évkönyvében.

mely vidék faunájának megírásához az első nélkülözhetlen kellék, hogy azon terület állatai összegyűjtsenek, s ezekből a mennyire az író teheti, determináljon maga, mert csak így nyerhet biztos áttekintést s ítélőképességet tárgya felett. A kétséges dolgokat s a melyekkel maga nem foglalkozhatik, szakemberek által determináltassa. Ez az eljárás minden esetre nagyon sok időt, még több fáradságos munkát igényel, de legalább azok a rendkívül nagy tévedések, melyek az író megbízhatóságát megingatni képesek, elkerülhetők. Szóbeli közléseket ritka, vagy csak bizonyos helyeken és körülmények közt élő állatokról (alföldi, édes-, sósvízi stb. alakok) a legszigorubb kritikával kell fogadni. Dr. Cserny úr pedig épen ellenkezőleg, teljes bizalommal fogadott el minden adatot, a mi tudomására jött. Ezért van az, hogy Dr. Cs. úr említett enumerációja csak abban az esetben lesz használható, ha még egyszer átdolgozza, s az oda nem tartozó dolgokat pontosan kirostálja belőle.

Dr. Cserny úr szerint a *Spermophilus citillus* Blasius a nyugati hegyekben (sic!) földi lyukakban fordul elő. Az ürgét Erdélyből még nem ismerik, tehát rendkívül fontos lett volna pontosan megjelölni a lelőhelyet vagy helyeket, mert a „nyugati hegyek“ alatt Erdélynek Magyarország felőli határhegységét értjük, s így Cs. úr jelzése nemcsak téves, hanem tévútra vezető, mert azt lehetne következtetni belőle, hogy ott az ürge egészen közönséges állat. — Így tesz a *Mustela lutreola* L.-vel is. A vidranyest Erdélyben annyira a ritkaságok közé tartozik, hogy eddigelé csak egy példány került muzeumba, s néhány vázdarabot talált Dr. Koch Antal egyet. tanár úr a Kolozsvár vidéki diluviális agyagban.

A „Maros és Ompoly mellett“ tehát törlendő, mindaddig, a míg e lelőhelyekről példányaink nincsenek. Ha Cserny úrnak mindkét lelőhelyről vannak példányai, ily ritka állatnál ki kellett volna azt tüntetni s akkor közlése nemhogy kétséget keltene, de igen becses adattá vált volna.

Hogy a *Mus rattus* L. és a *Mus decumanus* Pall. egyaránt gyakori lenne Gyula-Fehérvárott, tekintetbe véve azt, hogy a *Mus decumanus*, a hol elszaporodik, a *Mus rattus* kiüzi atyai örökségéből, elkergeti az elfoglalt területről, alig lehetséges. A *Mus rattus* Erdélyből eddigelé csak Hunyadmegye két községéből (Puj és Ponor) ismeretes. Valószínűnek látszik azonban, hogy Hunyadmegye más helyein előfordul még (?)

A kigyók között felsorolja Cserny úr a „kékpettyes“ *Doboya elegans* Gray-t. Miféle kigyó ez? Mert kékpettyes kigyó nemcsak Erdélyből, de Európából se ismeretes. Legalább E. Schreiber nem említ ilyent „Herpetologia europaeajában“ s másutt se tudtam nyomára jönni ilyen európai kigyónak. Valjon nem tollhiba-é ez? Cserny úr talán az *Anguis fragilis* kék pettyes varietását látta.

A *Lacerta crocea* Wolff nem a *Lacerta agilis* L. válfaja, a mint Cserny úr Bieltz régi „Wirbelthierfaunája“ nyomán írja, hanem a *Lacerta vivipara* Jaqu. hímje.

A *Bufo calamita* L-nek Gyulaféhevárott való előfordulása szintén nem valószínű s alig hiszem, hogy Cserny úr látta volna a keresztcses békát, nemcsak azért, mert eddigelé Erdélyből egyáltalán ismeretlen, hanem azért, mert ha látta volna, nem írná róla, hogy szalad.

A *Xiphias gladius* (nem *glandius*) aligha feljön a másodrendű mellékfolyókba s oly messzire, mert eddigelé ez a 3–4 méter hosszú veszedelmes ragadozó hal mint síktengeri hal ismeretes. De mert több oly tengeri hal ismeretes, melyek a folyó vizekbe felmennek, (eltekintve azoktól, melyek az édes vizekben ívnak) pl. a *Solea*, *Trigon*, *Rája* stb. tehát a lehetőség nincs kizárva, hogy a *Xiphias gladius* is előfordulhat édes vízben. De faunisticus dolgozatokba nem kell a lehetőség legszélső határán álló dolgokat, mint egyszerű tényeket felvenni. A *Solea vulgaris*-ra nézve már több a lehetőség. Ámbátor nagyon kételkedem, hogy a Marosban is előfordulna.

Az *Ammocoetes branchialis* nem külön halfaj, hanem a *Petromyzon* álczája.

A Gastropodok közül a *Limax variegatus* Müll., *Helix nemoralis* L., *H. ericetorum* Müll., *Helix lapicida* L., *Clausilia biplicata* Müll., mint közönségesen előforduló állatok vannak felvéve, a lelőhely megnevezése nélkül, holott ezek Erdélyre nézve mind új fajok s ez okból nagyon fontos lett volna a lelőhelyek pontos megnevezése. Az ilyen lelőhelyek ugyanis: „kertekben és az erdőben“, „köveken és falakon“ nem elegendők.

Az *Oryctes nasicornis* L. eddigelő nálunk nem volt ismeretes, csak az *Oryctes grypus* Ill., melyet Cserny úr nem talált. Nagyon kétséges továbbá a *Lethrus apterus* Laxm. előfordulása is, mely szintén új faj lenne Erdélyben. Ha tehát valók Cserny urnak ezek

az adatai, úgy ismét két érdekes lelettel gazdagította bogár-faunánk ismeretét.

Végül a *Freia elegans* Clap. tengeri állat. Tehát nem valószínű, hogy a gy.-fehérvár-vidéki állóvizekben tenyésznek.

Az egyes állatfajokra vonatkozó megjegyzéseit gyakran csak úgy oda dobja, nem gondolva arra: ha vajjon illik-e az illető állatra vagy nem? Pl. a *Cristatella mucedor*ól az mondatik: „A Prater mocsáráiban.“ Úgy tudjuk, hogy „mocsárban“ nem tenyésznek Bryozoomok. A *Xylocopa violaceá*ról meg ezt jegyzi fel: Rothadt fákba rakja soksejtű fészket. Nem „rothadt“, hanem „korhadt“ fákba, nem soksejtű fészket rak, hanem kevés 10—12 rekeszre osztott csövet (bölcsőt) készít stb.

Egy oly kis terület faunájának enumeratiójában, ha már egyáltalában oda teszi a lelőhelyet, nevének kell azt nevezni, mert az ilyen munkában minden kis adatnak van helyi értéke.

Az olyan rossz és értelmetlen műkifejezéseket, melyek helyett vannak jó magyar kifejezéseink, nem kellene használni. (Pl. leblök, mentyű, sank, tekeny).

Az egyes állatcsoportok elébe tett általános jellemzéseket sokkal jobb lett volna elhagyni, mert vagy rövidségüknél és semmitmondó-, vagy téves mivoltuknál fogva csak zavart okoznak. Pl. az *Infusoriumok* jellemzésében azt mondja Cserny úr, hogy „lüktető üterekkel“ birnak. Pedig csak lüktető üröcskéik (*vacuola*) vannak. Továbbá azt mondja, hogy „különösen álló, rothadó vízben tenyésznek, a tiszta, friss forrási vagy kútvizben nincsenek. Ezen utóbbi tétel megezáfolására csupán két adatot említek fel a nagynevű Fr. Stein-nek: *Der Organismus der Infusorien* cz. művéből. „*Ervilia fluviatilis* Stein. Ich habe diese kleine zierliche Art im Aug. 1855 bei Tharand in dem ganz klaren Gebirgswasser des Weiseritz beobachtet“ etc. „*Stylonichia histrio* Ehrbg. Sie kommt überall in klaren fließenden Gewässern zwischen *Callitrichen* etc. vor.“ Előjönnek tehát biz azok tiszta forrásvízben is s nagy a száma azoknak az *Infusoriumok*nak, melyek akár szabadon, akár a különböző *Entomostraca* és *Malacostraca* fajokra települve gyakran sebesen folyó tiszta hegyi patakokban élnek.

Ha Cserny úr egyebet se tesz, csupán az első enumeratióban közölt 14 új faj jelenlétét határozottan kimutatja, s az egy nagyon ritka fajnak (*Mustela lutreola*) gyakori előfordulását konstatálja (a melyeket

t. i. mint közönségesen előfordulókat sorol fel), már ezzel is kiváló érdemeket szerez Erdély faunistikája körül.

Cserny úr ugyan azt mondja: nem kell ezeket az enumeratiókat befejezett tudományos, rendszeres munkálatnak tartani. Annyi rendszert mégis ohajtanánk, hogy a fajokat bizonyos egymásutánban sorolja fel, nem pedig össze-vissza hányva. Tudományosság tekintetében is megkívánnánk annyit, hogy oly (ismeret hiányából eredő) tévedésekre, melyek nagyon könnyen kikerülhetők, egy kissé több gondot fordítson Cserny úr; oly formán t. i., hogy a miről nincs biztos tudomása, vagy a mi előtte teljesen ismeretlen, ne vegye fel enumeratiójába.

Ezek után, bármint igyekszem is elfojtani, az a gyanu támad bennem, hogy az itt közlött állatok legnagyobb részét Cserny úr nem ismeri vagy nem is látta. Lehet, hogy tévedek, de én csupán a nyomtatott adatokból vagyok kénytelen fogalmat alkotni magamnak az író ismeretei felől. Ezek a nyomtatott adatok pedig erre a feltevésre kényserítenek.

Az itt elmondottakkal nem volt célom elítélni a szerzőt, hanem csupán a lényegesebb tévedésekre kívántam figyelmeztetni az ügy érdekében.

Az a. f. t. r. és t. egylet második évkönyvében közzétett enumeratio hasonlíthatatlanul felette áll az elsőnek, mert ennek már gyűjtemények szolgáltak alapul s az ismeretlen alakokat szakemberekkel vizsgáltatta meg.
